

Алла Миколаївна Крамаренко,

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри початкової освіти
Бердянського державного педагогічного університету

АВТОРСЬКИЙ КУРС ЯК СКЛАДОВА ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГО ЗОРІЄНТОВАНОЇ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У статті розкрито мету, завдання, зміст і структуру, форми та методи викладання спецкурсу “Підготовка еколого зорієнтованого майбутнього вчителя початкової школи у ВНЗ”. Подано плани окремих практичних занять, зміст і завдання до самостійних, індивідуальних робіт.

Ключові слова: екологічні цінності, екологічна освіта, екологічна педагогіка, еколого зорієнтований майбутній учитель початкової школи, спецкурс.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Глобальний характер сучасного екологічного становища актуалізує перед людством об’єктивну необхідність у відповідальності за збереження сприятливих умов життя для нинішнього та майбутнього поколінь. Це положення задокументовано в Йоганнесбурзькій міжнародній декларації, згідно з якою Хартія Землі розробляє фундаментальні принципи сталого розвитку світової спільноти, спрямованого на культурні, політичні, економічні й освітні реформи щодо подолання екологічної кризи, налагодження гармонійних взаємин соціуму з довкіллям. Всесвітні конференції ООН з навколишнього середовища (“Ріо-92”), зі сталого розвитку (“Ріо+20”) проголошують глобальну ідею еколого зорієнтованої особистості, здатної до життєстверджувальної стратегії у “спільносвіті”.

Зазначимо, що світовою спільнотою було прийнято програму “Десятиріччя освіти на користь сталого розвитку” (до 2014 р.), участь в якій беруть і вищі навчальні заклади (далі – ВНЗ) України.

У контексті стрімких процесів світової та європейської інтеграції освіта України покликана навчити громадян жити спільно, постійно дбаючи про відновлення і збереження ноосфери планети. Виконати це завдання можливо за умов високого рівня екологічної відповідальності кожної людини, тому діяльність усіх ланок системи неперервної освіти має бути зорієнтована на пошук ефективних способів екологічної підготовки суб'єктів педагогічного процесу, що регламентована положеннями Національної доктрини розвитку освіти України у XXI столітті, Законів України “Про освіту”, “Про вищу освіту”, Державної програми “Вчитель”, Національної стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки та ін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Зазначаємо, що у науковій думці існує фундаментальна методологічна база, яка слугує розробленню порушеної проблеми. Так, висвітлено теоретико-методичні основи формування екологічної культури майбутнього вчителя (Ю. Бойчук, Л. Лук'янова, В. Смікал, Г. Тарасенко та ін.), його екологічного світогляду у процесі екологічної освіти і виховання (Г. Пустовіт, Ю. Саунова, С. Совгіра, А. Федорук, С. Шмалей та ін.).

Різномісність проблеми ціннісного ставлення до навколишнього середовища у процесі професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи визначено також у дослідженнях О. Біди, Н. Борисенко, Н. Граматик, Н. Казанішевої, І. Малишевської, М. Хроленко та ін. Науковці наголошують на тому, що у становленні еколого зорієнтованої особистості неабияку роль відіграє педагогічний вплив учителя із перших років її навчання. У початковій школі, зазначають автори, педагог повинен зосередитися на вихованні ціннісного ставлення дитини до природи, учити берегти довкілля і піклуватися про його чистоту. Ефективність зазначеного процесу вимагає відповідної підготовки майбутнього фахівця початкової освіти під час навчання у вищій школі.

З цією метою пропонуємо спецкурс “Підготовка еколого зорієнтованого майбутнього вчителя початкової школи у ВНЗ”, який є складовою експериментального дослідження з формування екологічних цінностей зазначених фахівців.

Мета статті – охарактеризувати мету, завдання, зміст та структуру, форми і методи викладання спецкурсу “Підготовка еколого зорієнтованого майбутнього вчителя початкової школи у ВНЗ”.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Новий погляд на місце педагога в процесі екологічного виховання подано у книзі російських авторів К. Сельченко та Н. Сельченко “Алхимия экологической педагогики”. У жодному випадку не намагайтеся оселити в душі дитини страх перед тими чи іншими правилами спільножиття в Природі, оскільки, зазначають автори, рано чи пізно страх породжує деструктивну поведінку. Порушуючи проблему екологічної педагогіки підготовки до формування еколого відповідальної особистості дитини, К. Сельченко та Н. Сельченко наголошують, що екологія – це не біологічна, а психолого-педагогічна проблема, яка передбачає нерепресивне наставництво в мистецтві жити у світі із самим собою й узгоджена з навколишнім світом та природою [2].

Не є протиріччям попередній позиції і думка М. Хроленко, яка наголошує, що курс екології для майбутніх учителів початкової школи повинен мати педагогічне спрямування. Тому вона пропонує впровадження у процес професійної підготовки зазначених фахівців спецкурс “Актуальні проблеми педагогічної екології” [4, с. 463].

Існує багато наукових досліджень, в яких подано розробку авторських курсів, а саме: інтегрований курс екології для майбутніх учителів (О. Миронов), обов’язкове впровадження курсу соціальної екології (Д. Бойчук, М. Дробноход, О. Сальтовський), поєднання основ екології з методикою її викладання (С. Совгіра), введення у процес професійної підготовки фахівців не спецкурсу, а впровадження комплексу предметів екологічного змісту (Л. Міфтахова) та ін. Питання формування екологічно зрілої особистості майбутнього фахівця

шляхом удосконалення змісту екологічної освіти на прикладі авторського курсу “Екологія людини” розкрито Н. Семенюк [3], а групою вчених (В. Д. Мелаш, В. В. Молодиченко, Т. Д. Олексенко) подано низку природничо зорієнтованих спецкурсів [1].

Аналіз наведених вище наробок надає можливість зазначити, що більша частина спецкурсів орієнтована на майбутніх фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня “бакалавр” і “спеціаліст”, ми ж намагаємося дещо з нової позиції подати розробку авторського курсу, а саме: для студентів-магістрів, які під час асистентської практики матимуть можливість долучитися до процесу формування еколого зорієнтованої особистості майбутнього фахівця початкової освіти, а після закінчення магістратури мати відповідну підготовку до зазначеного процесу й ефективно впроваджувати запропоновану технологію у власній професійній практиці.

Мета впровадження спецкурсу “Підготовка еколого зорієнтованого майбутнього вчителя початкової школи у ВНЗ” – максимально сприяти формуванню готовності магістрантів до впровадження у цілісний вузівський процес технології становлення майбутнього вчителя початкової школи з відповідним рівнем екологічних цінностей.

Спецкурс спрямовано на вирішення таких завдань: сформувати уявлення про екологічні цінності як феномен наближення майбутніх учителів початкової школи до професійної майстерності; навчити майбутніх викладачів добирати та розробляти еколого зорієнтовані завдання для студентів напрямку підготовки “Початкова освіта”; свідомо і творчо підходити до відбору змісту, форм, методів та засобів у процесі формування екологічних цінностей майбутніх учителів початкової школи; закріпити теоретичні знання і практичні вміння студентів-магістрантів з технології формування екологічних цінностей майбутніх учителів початкової школи; виробити у студентів-магістрантів вміння орієнтуватися у сучасних дослідженнях науковців з проблеми підготовки еколого зорієнтованої особистості та впроваджувати їх на практиці.

Зазначимо, що компетентність магістрантів початкової освіти з цього спецкурсу визначається сукупністю зазначених нижче критеріїв.

Студент-магістрант знає й усвідомлює:

- предмет, завдання, категорії та джерела з курсу “Підготовка еколого зорієнтованого майбутнього вчителя початкової школи у ВНЗ”; зв’язки курсу з іншими науками;
- форми і методи організації екологічної й еколого-педагогічної діяльності майбутнього вчителя початкової школи;
- технологію формування екологічних цінностей майбутніх учителів початкової школи.

Студент-магістрант обізнаний з:

- процесом активізації екологічної та еколого-педагогічної діяльності майбутнього вчителя початкової школи;
- шляхами підвищення ефективності вузівського процесу з питання формування екологічних цінностей майбутніх учителів початкової школи.

Студент-магістрант здатний:

- прогнозувати і визначати актуальні проблеми формування еколого зорієнтованої особистості майбутнього вчителя початкової школи;
- аналізувати та добирати відповідні джерела з проблеми формування екологічних цінностей майбутніх учителів початкової школи;
- проектувати різні шляхи організації і здійснення екологічної й еколого-педагогічної діяльності майбутнього вчителя початкової школи;
- здійснювати контроль і регулювання процесу формування екологічних цінностей майбутніх учителів початкової школи.

Студент-магістрант має загальні практичні вміння та навички:

- моделювати процес підготовки майбутніх учителів початкової школи до проведення еколого зорієнтованих уроків і виховних заходів у початковій школі;

- прогнозувати ефективність процесу формування екологічних цінностей майбутніх учителів початкової школи при застосуванні певних освітніх технологій;

- проводити еколого зорієнтовану позааудиторну роботу з майбутніми фахівцями початкової освіти.

Розглянемо структурування запропонованого спецкурсу “Підготовка еколого зорієнтованого майбутнього вчителя початкової школи у ВНЗ”. Спецкурс для студентів-магістрантів (галузь знань 0101 “Педагогічна освіта”, спеціальність 8.01010201 “Початкова освіта”) розраховано на 1,5 кредити (3 змістових модулів). Загальна кількість годин – 46 год. Лекційний курс – 12 год. (6 год. – з/ф), практичні заняття – 12 год. (з/ф – не передбачено), самостійна робота – 12 год. (30 год. – з/ф), індивідуальні завдання – 10 год.

Зазначимо, що зміст та методична побудова розробленого спецкурсу об’єктивно відображає взаємозв’язки з іншими курсами, сприяє фундаментальності міжпредметних і міжциклових зв’язків, а також підвищенню наступності та практичної спрямованості навчання майбутніх учителів початкової освіти.

Спецкурс “Підготовка еколого зорієнтованого майбутнього вчителя початкової школи у ВНЗ” має гнучку навчально-інформаційну модель побудови, яка складається з двох частин: теоретичної і практичної. Теоретична частина цього спецкурсу містить питання світоглядного, морально-правового напрямку, а також питання, які розкривають соціальну та педагогічну значущість формування екологічних цінностей майбутніх фахівців. Практична складова курсу здебільшого спрямована на розвиток і вдосконалення педагогічних умінь магістрантів здійснювати еколого-педагогічний моніторинг відповідної діяльності майбутніх учителів початкової школи, а також діагностувати рівень та аналізувати особливості структури екологічних цінностей. Орієнтовний тематичний план запропонованого спецкурсу подано в таблиці 1.

Таблиця 1 – Структура спецкурсу “Підготовка еколога зорієнтованого майбутнього вчителя початкової школи у ВНЗ”

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	Денна форма						Заочна форма					
	Усього	У тому числі					Усього	У тому числі				
		л.	п.	лаб.	інд.	с.р.		л.	п.	лаб.	інд.	с.р.
Змістовий модуль 1. Екологічні цінності майбутніх учителів початкової школи: історія та сучасність												
Тема 1. Екологічні цінності як феномен наближення майбутніх учителів початкової школи до професійної майстерності: історичний аспект	8	2	2		2	2	8	2			2	4
Тема 2. Проблема формування екологічних цінностей майбутніх учителів початкової школи в сучасних дослідженнях	8	2	2		2	2	8				2	6
Разом за змістовим модулем 1	16	4	4		4	4	16	2			4	10
Змістовий модуль 2. Концептуальні засади формування екологічних цінностей майбутніх учителів початкової школи												
Тема 1. Принцип “коеволуції” як концептуальна основа формування екологічних цінностей майбутніх учителів початкової школи	8	2	2		2	2	8	2			2	4
Тема 2. Еколого-ціннісний портрет майбутнього вчителя початкової школи	6	2	2			2	6				2	4
Разом за змістовим модулем 2	14	4	4		2	4	14	2			4	8
Модуль 3. Організаційно-методичні засади формування екологічних цінностей майбутніх учителів початкової школи												
Тема 1. Формування екологічних цінностей майбутніх учителів початкової школи: технологічний аспект	8	2	2		2	2	8	2			2	4
Тема 2. Педагогічна практика як складова процесу формування екологічних цінностей майбутніх учителів початкової школи	8	2	2		2	2	8					8
Разом за змістовим модулем 3	16	4	4		4	4	16	2			2	12
Усього	46	12	12		10	12	46	6			10	30

Форми і методи, що використовуються для досягнення мети спецкурсу, є здебільшого інтерактивними: лекції (лекції-дискусії, лекція вдвох (на двох), семінарсько-практичні заняття (семінари-дискусії, семінари-тренінги), індивідуальні консультації, мозковий штурм, ділові ігри, круглий стіл тощо.

Досить популярною формою проведення практичних занять зі спецкурсу є командна ділова гра.

Так, на практичних заняттях розглядалися такі питання: екологічні цінності особистості у соціально-філософських та педагогічних концепціях; формування екологічних цінностей майбутніх учителів початкової школи: сучасний вектор досліджень; ідеї “коеволюції” в еколого зорієнтованій підготовці майбутніх учителів початкової школи; еколого зорієнтована особистість вчителя початкової школи; соціально-педагогічні умови формування екологічних цінностей майбутніх учителів початкової школи; система “еколого зорієнтований вчитель початкової школи – еколого зорієнтований молодший школяр”: напрямки взаємодії.

Наведемо приклад плану практичної роботи до змістового модуля 2 “Концептуальні засади формування екологічних цінностей майбутніх учителів початкової школи”.

Практична робота № 4 (2 год.)

Тема: Еколого зорієнтована особистість вчителя початкової школи

Хід роботи

Теоретична частина

Питання для обговорення

1. Еколого зорієнтована особистість: сутність та напрямки формування.
2. Зміст і структура еколого-педагогічної діяльності вчителя початкової школи.
3. Зміст поняття “загальнолюдські екологічні цінності”.
4. Соціоприродні екологічні цінності (еколого-етичні, еколого-гуманістичні, еколого-естетичні) у ціннісній сфері вчителя початкової школи.
5. Функції екологічних цінностей вчителя початкової школи.
6. Засоби діагностування з питання виявлення рівня сформованості екологічних цінностей вчителя початкової школи.

Завдання 1. Відобразіть схематично портрет еколого зорієнтованого вчителя початкової школи.

Завдання 2. Висловіть своє ставлення щодо позиції академіка НАН України Ю. Туниці, який на підставі аналізу концептуальних витоків компетентнісного підходу доповіді Ж. Делора “Освіта – прихований скарб” (Міжнародна комісія ЮНЕСКО, 1996 р.), де були сформульовані чотири основні завдання для освіти ХХІ століття, пропонує доповнити їх п’ятим завданням – навчитися жити у гармонії з природою. За академіком і перелік компетентностей, що забезпечують реалізацію окреслених завдань для освіти нового тисячоліття, мав би бути розширеним за рахунок обов’язкового включення до нього екологічної компетентності (Туниця, Ю. Вчитися жити в гармонії з природою / Ю. Туниця // Освіта України. – 16 листопада 2010 року. – № 85. – С. 6).

Завдання 3. Розробіть для студентів зі спеціальності “Початкова освіта” завдання еколого зорієнтованого характеру (змістові модулі “Екологічна педагогіка”, “Екологічна психологія”).

Самостійна робота студентів-магістрантів передбачає вивчення окремих питань курсу, опрацювання теоретичних основ лекційного матеріалу, підготовку до виступу на практичному занятті, виконання індивідуальних завдань, систематизацію вивченого матеріалу курсу перед модульним контролем тощо. Засвоений у процесі самостійної роботи навчальний матеріал виноситься на поточний контроль.

Так, у навчальній програмі спецкурсу зміст самостійної роботи подано зазначеними нижче питаннями (таблиця 2).

Вимоги до вищезазначених завдань: завдання мають бути різних рівнів складності залежно від можливостей, здібностей і рівня підготовленості студентів-магістрантів; будь-яке завдання має підлягати контролю; завдання, які виконуються магістрантами позааудиторно, мають доводитися їм на стендах чи в інформаційно-методичних матеріалах.

Таблиця 2 – Самостійна робота (спецкурс “Підготовка еколого зорієнтованого майбутнього вчителя початкової школи у ВНЗ”)

№ з/п	Назва теми	К-сть год.
1.1	Основні еколого зорієнтовані поняття: аналіз дефініцій	2
1.2	Основні концептуальні засади екологічної акмеології та їх місце у процесі підготовки майбутнього вчителя початкової школи	2
2.1	Питання формування екологічних цінностей майбутніх учителів початкової школи в парадигмі синергетичного мислення	2
2.2	Біо(еко)етика: сутність та місце в професійній підготовці еколого зорієнтованих майбутніх учителів початкової школи	2
3.1	Позааудиторна робота у процесі формування екологічних цінностей майбутнього вчителя початкової школи	2
3.2	Місце екологічної етики у процесі формування екологічних цінностей майбутнього вчителя початкової школи	2

Наприклад, самостійна робота студента до змістового модуля 2 “Концептуальні засади формування екологічних цінностей майбутніх учителів початкової школи”, відповідно до кредитно-трансферної технології, у методичних рекомендаціях до спецкурсу “Підготовка еколого зорієнтованого майбутнього вчителя початкової школи у ВНЗ” може бути подана таким чином:

Самостійна робота

Тема: Біо(еко)етика: сутність та місце в професійній підготовці еколого зорієнтованих майбутніх учителів початкової школи

Мета: закріпити знання студентів-магістрантів зі змісту концептуальних засад екологічної біо(еко)етики і визначити їх місце у процесі професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи.

Студент-магістрант повинен опанувати такі компетенції: знати основні положення біо(еко)етики та її вплив на формування еколого зорієнтованої особистості; уміти працювати з навчальною літературою, аналізувати, співставляти.

Обладнання: зазначена нижче література.

Хід роботи

Теоретична частина

1. Розкрийте сутність поняття “біо(еко)етика”.
2. Основні концептуальні засади біо(еко)етики як науки.

3. Біо(еко)етичне виховання та його роль у становленні еколого зорієнтованої особистості майбутнього фахівця початкової освіти.

Література

1. Волошко, Л. Б. Біоетична та еколого-етична підготовка майбутніх фахівців у системі вищої професійної освіти [Електронний ресурс] / Волошко Л. Б., Шенгерій Л. М., Бойко Г. М. – Режим доступу : http://www.confcontact.com/2012_03_15/pe2_voloshko.php.

2. Троцька, О. С. Біо(еко)етичне виховання: теорія і практика : [монографія] / О. С. Троцька, І. С. Назарко, А. В. Степанюк. – [2-ге вид. перероб. й доповн.]. – Тернопіль : Вид-во ТНПУ, 2012. – 240 с.

Практична частина

Завдання: розробіть для студентів зі спеціальності “Початкова освіта” план виховних заходів еколого зорієнтованого характеру. Окремо визначте заходи біо(еко)етичного напрямку.

Разом із тим, зазначимо, що відповідно до змісту спецкурсу передбачено, крім виконання самостійної роботи, відповідну індивідуальну роботу. Індивідуальні завдання видаються студентам-магістрантам у заздалегідь визначений термін.

Основним видом оформлення результатів індивідуальної роботи зі спецкурсу є написання реферату або підготовка медіа-презентації за зазначеною тематикою. У викладеній вище навчальній програмі авторського курсу тематика індивідуальних завдань подана у вигляді таблиці (таблиця 3).

Зазначимо, що рівень самостійності та індивідуалізації навчально-творчої діяльності магістрів початкової освіти є основною факторною ознакою, яка активно впливає на сформованість еколого-педагогічного досвіду майбутніх викладачів, що в свою чергу позитивно впливатиме на формування еколого зорієнтованої особистості майбутнього фахівця початкової освіти під час власної викладацької діяльності.

Таблиця 3 – Індивідуальні завдання

№ теми	Тематика індивідуальних завдань
1.1	Етапи становлення еколого-педагогічної думки
1.2	Еколого зорієнтована освіта майбутніх учителів початкової освіти: досвід зарубіжних дослідників
2.1	Формування екологічних цінностей майбутнього вчителя початкової школи в умовах глобального світу
2.2	Еколого зорієнтована освіта майбутніх учителів початкової освіти на компетентнісних засадах
3.1	Еколого зорієнтована просвітницька робота з майбутніми учителями початкової освіти
3.2	Сутність і значення екологічної деонтології у процесі формування еколого зорієнтованого майбутнього вчителя початкової школи

Висновки. Отже, у вищевикладеному матеріалі охарактеризовано мету, завдання, зміст і структуру, форми та методи викладання спецкурсу “Підготовка еколого зорієнтованого майбутнього вчителя початкової школи у ВНЗ”. Ми вважаємо, що запропонований авторський курс сприятиме підвищенню ефективності процесу формування еколого зорієнтованої особистості у процесі професійної підготовки.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямку. У подальших наукових розвідках ми плануємо подати систему формування екологічних цінностей майбутніх фахівців початкової освіти у процесі професійної підготовки.

Список використаної літератури

1. Мелаш, В. Д. Безперервна екологічна освіта: теорія і практика : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / В. Д. Мелаш, В. В. Молодиченко, Т. Д. Олексенко ; Мелітопольський держ. пед. ун-т ім. Богдана Хмельницького. – Мелітополь : Видавничий будинок ММД, 2012. – 212 с.

2. Сельченко, К. В. Алхимия экологической педагогики / Селченко В. В., Сельченко Н. А. – Минск, 1996. – 250 с.

3. Семенюк, Н. В. Формування екологічно зрілої особистості майбутнього фахівця шляхом удосконалення змісту екологічної освіти на прикладі авторського курсу [Електронний ресурс] / Н. В. Семенюк // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України : електрон. наук. фах. вид. / голов. ред.

Діденко О. В. – 2011. – Вип. 2. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/Vnadps/2011_2/11snvpak.pdf.

4. Хроленко, М. В. Курс екології для майбутніх учителів початкової школи / М. В. Хроленко // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2001. – № 1 (11). – С. 462–467.

Рецензент: кандидат педагогічних наук, доцент Голуб О. В.

Стаття надійшла до редакції 20.05.2013.

Крамаренко А. Н. Авторский курс как составляющая процесса формирования эколого ориентированной личности будущего учителя начальной школы

В статье раскрыты цель, задания, содержание и структура, формы и методы преподавания курса “Подготовка эколого ориентированного будущего учителя начальной школы в ВУЗе”. Представлены планы отдельных практических занятий, содержание и задания к самостоятельным, индивидуальным работам

Ключевые слова: *экологические ценности, экологическое образование, экологическое воспитание, эколого ориентированный будущий учитель начальной школы, спецкурс.*

Kramarenko A. N. Author’s course as a constituent of the process of formation of ecologically-oriented personality of primary school teacher

In the article the aim, tasks, content and structure, forms and methods of teaching of course “Preparation of ecologically-oriented primary school teacher at the higher educational establishment” have been described. The plans of certain practical lessons, content and tasks for independent and individual works have been given.

Key words: *ecological values, ecological education, ecology pedagogics, ecologically-oriented primary school teacher, special course.*